

18 | Vlaams zilversmid in geldzorgen

Toen zilversmid Gilles Gillesz van Couwenberch in 1633 overleed in het huis *'genaempt het Vliedende Paert'* aan de Koornmarkt was zijn dochter Maeycke nog minderjarig. Daarom bemoeide de Weeskamer zich met de afwikkeling van zijn nalatenschap en benoemde haar oudere broer, de kunstschilder Corstiaen (elders Christiaan) van Couwenberch (1604-1667), tot haar voogd.

Het instituut 'Weeskamer' mag dan een dubbelzinnige betekenis hebben in onze tijd, maar dat maakt de betekenis in de zestiende eeuw nog niet duidelijk. Vooropgesteld is dat een Weeskamer niet hetzelfde is als een weeshuis. De regenten van de Weeskamer vervulden een belangrijke taak als beschermers van de wezen en het familiebezit waar zij recht op hadden. Reden waarom de archieven ons voorzien van interessante documenten die de nalatenschappen beschrijven van rijk en arm van de samenleving in de Gouden Eeuw.

De nalatenschap van Gillis van Couwenberch geeft een mooi beeld van het huis in de 17e eeuw en een kijkje in de werkplaats van de zilversmid en graveur.¹⁰⁰ Het ging niet zo goed met de zaak. De bezittingen wogen niet op tegen de schulden. Aan zoon Corstiaen, die ook in het huis woonde, de taak om de touwtjes aan elkaar te knopen. Maar wellicht waren de zaken ook somberder voorgesteld dan ze waren en had hij al het nodige naar zijn eigen bezit overgeheveld.

Te duur huis

Vader Gilles was eigenaar van het pand Het Vliedend Paert. Ten bewijze daarvan lagen in huis nog acht oude koopbrieven van de vorige eigenaren, waarvan de oudste dateerde van 13 okt 1559. Op het huis rustte een opstal op (erfpacht) van twee pond hollands 's jaars en er moest jaarlijks nog een halve stuiver 'gravenhuur' betaald worden. Dat laatste was een

Keuken, schilderij van Corstiaen Couwenbergh.

soort erfpacht die de Graaf van Holland ooit aan het perceel verbonden had toen het in de middeleeuwen als bouwgrond werd uitgeven. Bij veel huizen was dat in de loop der eeuwen afgekocht. Hier nog niet.

Volgens het register van de 'duit op de gulden', een overdrachtsbelasting op onroerend goed ten behoeve van de armenzorg, had hij er in 1610 ooit fl 2200 voor betaald. In 1616 kocht hij er van buurman Van der Dussen van De Handboog nog een stuk erf bij voor f 400 aan de achterzijde van het huis. Het werd met 'een deurgang' aan dat huis verbonden, blijkt uit een koopbrief in zijn boedel.

Bij zijn overlijden werd de waarde van zijn huis echter nog maar op fl 1.700 geschat. Daar stond een forse hypotheekschuld

¹⁰⁰ Weeskamerboedel 3130

tegenover, die deze waarde behoorlijk oversteeg. Bij zijn overlijden bedroeg die schuld na 16 jaar bewoning (en formeel een aflossing van honderd gulden per jaar) nog fl 2.345: fl 1.800 bij Adriaen van Groenewegen en fl 545 bij buurman Hendrick van Millingen in de Handboog.

Schildersatelier Corstiaen

Het voorste gedeelte van het huis was bij het overlijden van Gillis in 1633 verhuurd aan zijn zoon Corstiaen van Couwenberch voor de tijd van twee jaar tot 1635 voor honderd gulden per jaar volgens een recent huurcontract van 30 juli 1633. Dat contract had hij zelf namens zijn vader ondertekend, hetgeen de schijn oproept dat een en ander vooral in elkaar gedraaid is om de autoriteiten van de Weeskamer zoveel mogelijk buiten de deur te houden.

Woonhuis

Gilles zelf woonde in het achterste deel van het huis. De woonkamer, waar hij waarschijnlijk is overleden, lag beneden achter. Hier was een bed, waarschijnlijk in een bedstede met alles erop en eraan, inclusief beddenpan (po), maar er was daar ook een stookplaats met keukengerei en ander gereedschap, zoals een schop en vistuig. Ook was er een gedeelte met kantoormeubilair. Tenslotte stonden er zeven stoelen. Het kleine vertrek ernaast heette de 'bottelarij'. Daar lag drankvoorraad. Die staat althans niet beschreven, maar consumptiegoederen worden nooit beschreven in nalatenschappen. Wel stond er veel tinnen servies.

Boven in het 'achterkamertje boven de achterkeuken' was een tweede bedstede met gordijntjes en een rabat (een met stof beklede kap boven de gordijnen), wat stoelen en een zwart spiegeltje. In deze kamer lag een bescheiden hoeveelheid mannenkleden en linnengoed (lakens, slopen, servetten, neusdoeken).

Verder boven nog een klein kamertje met een bedstede met oude dekens en een oude stoel en drie kleine kistjes. Op

de zolders stonden meer oude meubels, een turfmand en een veenkuip. Op het plaatsje achter het huis stonden een wastobbe, een emmer en nog een paar tobben. Het hele meubilair van het woonhuis werd geschat op honderd gulden.

Werkplaats

Waar de winkel en werkplaats van de zilversmid in het pand lag, is niet helemaal duidelijk. Normaal gesproken was dat in het voorhuis aan de straat, maar volgens de papieren was die ruimte in gebruik als schildersatelier van zoon Corstiaan. De inventaris van de werkplaats wordt echter uitgebreid beschreven. We zien: koperen schalen, gewichten, een boek met zilversmidstekeningen, nog vier losse kunstboekjes met soortgelijke ontwerpen, een boek met loden patronen, een 'schroef', een 'trekbank' met toebehoren, een aambeeld, een terpentijn potje, een oud 'galvaen', wat houtskool en een aantal grote en kleine hamers en tangen en andere gereedschappen voor het ambacht, waarvan de weesmeester die ze beschreef kennelijk niet weet hoe ze heten of waarvoor ze bedoeld zijn. De hele inventaris van de werkplaats werd geschat op vijftig gulden.

Zilveren platen en afdruksels

Dan is er een collectie gesneden zilveren platen, waarvan een enkele 'onvoldaan'. Van een aantal staat de voorstelling beschreven. Ze zijn kennelijk gesneden naar het voorbeeld van schilderijen van bekende meesters, zoals 'Abrahams Offerande' van Rubens en 'St Gregorius misse' van de Utrechtse schilder Van Baburen, met wie zijn zoon goede contacten had. Het schilderij van Rubens is te vinden op het plafond van de Jezuïtenkerk in Antwerpen. De tekening die Van Couwenberch daarvan had was gemaakt door Jacques de Geus. In de werkplaats lagen meer tekeningen en prenten die als werkmateriaal hebben gediend. Daaronder een tekening van Jacobus Palma en een voorname prins die door Gerber was geportretteerd. Verder een boekje met tekeningen van Lucas

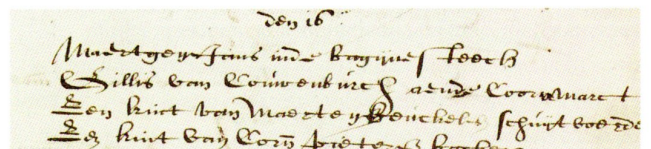
van Leyden en een gegraveerd glas van dezelfde kunstenaar. Ook stond er een bewerkt tafeltje 'waar kunst in getekend is' en een gegoten Lieve Heer van koper. Van de zilverplaten lagen diverse afdruksels in de werkplaats, bedoeld voor de handel. De platen en afdruksels behoorden tot het kostbaarste bezit van de zilversmid. Ze werden getaxeerd op fl 200. De tekeningen en het boekje van Lucas van Leyden samen op dertig gulden. Om het graveerwerk te vermenigvuldigen stond in de werkplaats een drukpers (waarde fl 12) en een tonnetje met drukzwartsel, wat 'Brussels zwart', een zware aarden stamper en een wrijfsteen om drukinkt te wrijven. Verder een slijpsteen, een tarpentine pot, een zakje vlijnsteen, een ton met zeeschuim¹⁰¹ en vijf laden met velerlei rommel van kleine waarde.

Lege geldkist

In een kistje op het kantoortje lag een testament van de overledene en zijn vrouw Ariaentge Wouters [Vosmaer], opgetekend op 29 maart 1619 door notaris Uytendruck, en een schuldbrief waarin schoenmaker meester Jan de Schott in 1608 verklaart van Van Couwenberch 325 gulden geleend te hebben. Dat geld heeft hij waarschijnlijk nooit teruggezien. Aan contanten was er slechts acht guldens in kas. En er lag nog tien en een half ons zilver in huis.

Boeken en schilderijen

Verder had de overledene nog een aantal schilderijtjes aan de muur en een verzameling boeken. Van de schilderijen is alleen de Hieronymus aan een met name genoemde schilder toegeschreven: de 16e eeuwse Antwerpenaar Frans Floris. De rest van de werken is anoniem: een 'Christus met een doornenkroon', een landschapje, een schilderijtje van een Bachus, vier 'tronietjes in lijsten' (portretschilderijtjes) een

Het overlijden van Gillis van Couwenburch in 1633

waterverschilderijtje op doek van de Drie Koningen en een tronietje van Joseph. De schilderijen werden samen op dertig gulden geschat.

De boekenverzameling bestond uit: een Lagervelder Bijbel; Verclaringe van de Schepping in folio; Gulden Arck van Sebastiaen Franck; Spiegel der Gerechtigheid; Wonderboek van docter Jorisz; drie grote en drie kleine boeken met sloten en nog zes boekjes met sloten; drie boeken van Pieter Stalpaert, zeven boeken in perkament gebonden; twee geschreven boeken; een Neederlants Caertbouck; wat kleine boekjes en nog wat ongesorteerde ongebonden boeken, en tot slot nog enige ongebonden boeken in het Frans over dieren met prenten. Bij elkaar was dit boekenbezit goed voor twaalf gulden.

Geen erfenis

Het totale bezit van Gilles van Couwenberch werd getaxeerd op fl 2.150. Daarbij kwam nog een vordering van fl 250 op ene Dirck van Hardewijnen, wellicht was dit dezelfde als de collega zilversmid Dirck van Herwijnen die in 1635 het poorterschap van Delft kocht. Tegenover de bezittingen stond een schuld van fl 3.046, voornamelijk als gevolg van de twee nog openstaande hypotheken.

Volgens de officiële berekening viel er dus weinig te erven, want er was een nadelig saldo van 607 gulden en 15 stuivers. De failliete boedel werd uiteindelijk door de erven verkocht aan Michiel van Mierevelt en diens schoonzoon, de buurman Willem Delff, voor fl 2010, blijkt uit het oudste huizenprotocol van de stad Delft.¹⁰²

¹⁰¹ Waarschijnlijk het mineraal sepioliet.

Corstiaen van Couwenburch.

Zoon Corstiaen Gillesz van Couwenbergh (1604-1667)

Zoon Corstiaen (ook wel Christiaan) van Couwenbergh huwde in 1630 met Elisabeth van der Dussen, dochter van een rijke bierbrouwer en burgemeester. Zijn leertijd bracht hij onder ander in Utrecht door. Mogelijk maakte hij ook een studiereis naar het kunstenaars-Mekka van zijn tijd: Italië. In 1627 meldde Corstiaen zich als lid van het Lucasgilde¹⁰³ in Delft (als zoon van Gilles of Jillis van Couweberg!) Hij woonde toen weer aan de Koornmarkt.

¹⁰² Stadsarchief voor 1795, inv.nr 731, folio 321 verso.

¹⁰³ Alle Delftse schilders waren in de Gouden Eeuw lid van het Lucasgilde. Het Lucasgilde was overigens niet specifiek een Delftse vakvereniging. Het gildesysteem handhaafde zich tot het einde van de 18e eeuw. Het gildehuis van het Delftse gilde bevond zich aan de Voldersgracht, waar nu het Vermeerhuis is gevestigd.

Het overlijden van Corstiaen van Couwenburch op 5 juli 1670.

Tot de verkoop van het ouderlijk huis aan collega Michiel van Mierevelt in 1635 woonde en werkte hij in het voorhuis van het Vliedend Paert. In 1641 kocht hij een van de nieuw gebouwde huizen aan de achterzijde van zijn vroegere ouderlijk huis aan de Oude Delft.¹⁰⁴

Vorstelijke klandizie

Als kunstschilder zocht Corstiaen bij voorkeur dure klanten. Hij werkte onder andere voor stadhouder Frederik Hendrik, die hem in 1638 vorstelijk betaalde voor een fries met jachtpartijen aan het slot Honselersdijk. Verder werkte hij aan het Huis ter Nieuwburch bij Rijswijk van de stadhouder en aan decoraties van het Paleis Noordeinde en Huis ten Bosch. Hij moet veel geld hebben verdiend en ontving bovendien een grote erfenis van zijn vroeg overleden vrouw, maar hij joeg het er kennelijk ook met groot gemak door, want het verhaal wil dat hij halverwege de jaren '50 naar Keulen vluchtte om aan zijn schuldeisers te ontkomen.

Als je naar zijn portret kijkt krijg je sterk de indruk dat hij wel met Jan Steen bevriend had kunnen zijn.

¹⁰⁴ Register van de duit op de gulden, 370/23e-17v.